

УДК 519.6+625.1

КАЧИНСЬКА К.А., аспірант Інституту телекомунікацій
і глобального інформаційного простору НАН України,
ВАРИЧЕВА Д.І., студент ТІ НТУУ “КПІ” ім. І. Сікорського,
СВИРИДЕНКО С.В., студент ФТІ НТУУ “КПІ” ім. І. Сікорського

ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ: ОЦІНКА ПРІОРИТЕТНОСТІ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ РАНЖУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуті основні сучасні інформаційні технології маніпуляції свідомістю. За допомогою системної методології ранжування отримані кількісні оцінки пріоритетів зазначених сугестивних технологій. Здійснено порівняльний аналіз методів ранжування та оцінок пріоритетності способів маніпулювання свідомістю за допомогою методів Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна та Фішберна.

Ключові слова: інформаційні технології, маніпулювання свідомістю, сугестія, кількісні оцінки пріоритетів, методи Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна, Фішберна.

Summary: The article discusses the main modern information technologies for consciousness manipulation. The quantitative estimates of these suggestive technologies priorities are obtained with the help of system ranking methodology. A Comparative Analysis of Ranking Methods and priority ranking of methods for manipulating consciousness is carried out using the following methods: the Churchman-Ackoff method, the Neumann-Morgenstern method and Fishburn's Method.

Keywords: information technologies, consciousness manipulation, suggestion, quantitative evaluation of priorities, the Churchman-Ackoff method, the Neumann-Morgenstern method and Fishburn's Method.

Аннотация. В статье рассмотрены основные современные информационные технологии манипуляции сознанием. С помощью системной методологии ранжирования получены количественные оценки приоритетов упомянутых сугестивных технологий. Осуществлен сравнительный анализ методов ранжирования и оценок приоритетности способов манипулирования сознанием с помощью методов Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна и Фішберна.

Ключевые слова: информационные технологии, манипулирование сознанием, сугестия, количественные оценки приоритетов, методы Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна, Фішберна.

Постановка проблеми. Попри те, що дослідження такого складного явища, як використання сугестивних технологій для негативного впливу на психіку людини здійснюються давно, тема маніпулювання свідомістю вийшла далеко за межі наукових досліджень. Враховуючи “гібридний” характер сучасних війн, вона розширила не лише рамки публічної дискусії, але й набула вкрай важливого практичного значення – убачається глобальна можливість переходу від відкритого збройного протистояння армій до методів ведення прихованої війни.

Дослідженню методів сугестивних технологій присвячена велика кількість публікацій [5; 6; 7; 16], однак останнім часом дедалі більшого значення набуває проблема застосування сучасних Інтернет-технологій для маніпулювання свідомістю особи, суспільства та держави [8; 13; 15].

У роботах [6; 9; 16] були розглянуті переваги використання Інтернету для здійснення маніпулятивного впливу, а також виділені сучасні найбільш поширені Інтернет-технології, що використовуються для маніпуляції свідомістю. У першу чергу серед них мають розглядатися: *електронна пошта, мережеве теле- та радіомовлення, електронні видання, спеціальні мережеві сайти, боти, чати, онлайн-форуми, іміджборди, блоги, смартмоби, комп'ютерні ігри, електронна психотронна зброя, соціальні мережі.*

У той час серед сучасних методів маніпуляції свідомістю, на нашу думку, найбільш актуальними є наступні: *метод “ствердження” (M₁), метод “дезінформація” (M₂), метод “фокусу на емоції” (M₃), метод “використання стереотипів” (M₄), метод “повтору інформації” (M₅), метод “міфів” (M₆), метод “створення проблем” (M₇), метод “закидання брудом” (M₈), метод “відволікання уваги” (M₉), метод “історичних аналогій” (M₁₀)* [6; 10; 16].

Розв'язання задачі оцінки пріоритетів різних методів сугестивного впливу для окремих Інтернет-технологій маніпулювання свідомістю (альтернатив), зважаючи на її складність і багатокритеріальність, потребує використання багатьох системних методів ранжування [1; 2].

Метою статті є дослідження основних інформаційних технологій маніпулювання свідомістю, а також їх ранжування за допомогою кількісних оцінок пріоритетів, здійснення порівняльного аналізу різних методів ранжування та оцінок пріоритетності способів маніпулюванні свідомістю, отриманих за допомогою методів Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна та Фішберна.

Виклад основного матеріалу. При ранжуванні об'єктів різної природи, у першу чергу, враховують факт різноманіття проявів будь-якої властивості, що утворюють множину елементів які перебувають в певних логічних відношеннях між собою. Особливості цих відношень, визначають особливості відповідних їм шкал вимірювання [2; 14]. Тому нині ранжування розглядають як спосіб оцінки об'єктів у порядковій шкалі, коли кожному з них приписується місце в послідовності об'єктів.

З типом шкали тісно пов'язані способи обробки і результати вимірювань, у тому числі ті, що стосуються негативного впливу на свідомість людини. Для ранжування складних об'єктів часто залучають експертів, які на основі знань і досвіду упорядковують їх в порядку переваги, керуючись одним або декількома вибраними показниками порівняння. Залежно від виду відносин можливі різні варіанти їх ранжування [4].

У роботі розглядається строге ранжування методів сугестії, пов'язаних з різними технологіями маніпулювання свідомістю людини, методи Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна та Фішберна, враховуючи при цьому, що серед об'єктів між собою немає еквівалентів. У даному випадку між об'єктами існує тільки відношення строгого порядку.

У результаті порівняння всіх об'єктів згідно відношення строгого порядку складається упорядкована послідовність $a_1 > a_2 > \dots > a_N$, де об'єкт з першим номером є найкращим з усіх об'єктів, об'єкт з другим номером менш бажаний, ніж перший об'єкт, але краще всіх інших об'єктів і т.д. Отримана система об'єктів із відношенням строгого порядку, за умови порівнянності всіх об'єктів, утворює повний строгий порядок. Для чого доведено існування числової системи, елементами якої є дійсні числа, пов'язані між собою відношенням нерівності [3; 12]. Тобто упорядкування об'єктів відповідає впорядкування чисел $x_1 > \dots > x_N$, де $x_i = \varphi(a_i)$. Можлива і зворотна послідовність, в якій найкращому об'єкту приписується найменше число, а у напрямку зниження переваги об'єктам приписуються великі числа.

Ранжування сугестивних методів за допомогою підходу Акоффа-Черчмена. Вперше даний метод був запропонований для кількісних оцінок результатів соціологічних досліджень, що дало можливість не тільки упорядкувати задану множину альтернатив, але й наближено вказати силу переваги. При досить сильних вимогах до вагових коефіцієнтів вимірювання, вони можуть бути переведені у розряд більш сильних шкал [1; 3], що означає суттєву модифікацію процедури упорядкування.

Щодо оцінки альтернатив, то в гуманітарних науках даний метод є одним з найбільш популярних методів ранжування об'єктів. Він передбачає послідовне коригування оцінок, вказаних експертами. Основні припущення, на яких заснований метод Акоффа-Черчмена, полягають в наступному [3; 12]:

- кожній альтернативі a_i , ($i = 1, \dots, n$) ставиться у відповідність дійсне невід'ємне число $\varphi(a_i)$;
- якщо альтернатива a_i більш прийнятна за альтернативу a_j , то $\varphi(a_i) > \varphi(a_j)$; якщо ж альтернативи a_i і a_j рівноцінні, то $\varphi(a_i) = \varphi(a_j)$;
- якщо $\varphi(a_i)$ і $\varphi(a_j)$ – оцінки альтернатив a_i і a_j , то $\varphi(a_i) + \varphi(a_j)$ відповідає спільному здійсненню альтернатив a_i і a_j . Останнє припущення про адитивність оцінок альтернатив є найбільш сильним.

Згідно з методом Черчмена-Акоффа альтернативи ранжуються за перевагою. Нехай для зручності викладу альтернатива a_1 найбільш прийнятна, за нею йде a_2 і так далі. Експерт вказує попередні чисельні оцінки $\varphi(a_i)$ для кожної з альтернатив. Іноді найбільш прийнятній альтернативі приписується оцінка 1, інші оцінки розташовуються між 0 і 1 відповідно до їх переваги. Потім експерт робить порівняння альтернативи a_1 і суми альтернатив a_2, \dots, a_n . Якщо a_1 більш прийнятна, то експерт коригує оцінки так, щоб $\varphi(a_1) > \sum_{i=2}^n \varphi(a_i)$. Інакше повинна виконуватися нерівність $\varphi(a_1) \leq \sum_{i=2}^n \varphi(a_i)$.

Якщо альтернатива a_1 виявляється менш прийнятною, то для уточнення оцінок вона порівнюється за перевагою з сумою альтернатив a_2, \dots, a_{n-1} . Після того, як альтернатива a_1 виявляється більш прийнятною за суму альтернатив a_2, \dots, a_k , вона виключається з розгляду, а замість оцінки альтернативи a_1 розглядається і коригується оцінка альтернативи a_2 . Процес триває до тих пір, поки відкоригованими не виявляться оцінки усіх альтернатив.

Результати розрахунків наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1

**Оцінки ранжування сугестивних методів,
отримані за допомогою підходу Акоффа-Черчмена**

Засоби Інтернет-комунікації	M₁	M₂	M₃	M₄	M₅	M₆	M₇	M₈	M₉	M₁₀
Електронна пошта	0,2	1	0,85	0,25	0,95	0,7	0,1	0,6	0,35	0,1
Мережеве теле- та радіомовлення	0,75	0,15	0,5	0,25	0,65	0,45	0,05	0,9	1	0,3
Електронні видання	0,95	0,7	0,6	0,85	0,15	0,4	0,35	1	0,2	0,45
Спеціальні мережеві сайти	1	0,85	0,6	0,45	0,1	0,5	0,75	0,3	0,05	0,35
Боти	0,45	0,95	0,75	0,2	1	0,8	0,5	0,15	0,3	0,1
Чат	0,75	0,7	0,45	1	0,4	0,55	0,8	0,2	0,25	0,1
Онлайн-форуми	0,7	0,75	0,55	0,4	0,65	0,95	0,3	1	0,25	0,15
Іміджборд	0,3	0,45	0,5	0,8	0,65	0,15	1	0,05	0,9	0,1

Блоги	0,95	0,7	0,35	0,5	0,8	0,15	0,3	1	0,1	0,55
Смартмоб	0,9	0,3	1	0,4	0,8	0,75	0,55	0,2	0,25	0,05
Комп’ютерні ігри	0,45	0,7	0,55	1	0,35	0,1	0,5	0,85	0,2	0,8
Психотронна зброя	0,6	0,45	1	0,65	0,95	0,15	0,8	0,2	0,85	0,25
Соціальні мережі	0,9	0,85	0,55	0,65	0,1	1	0,6	0,2	0,5	0,4

Ранжування сугестивних методів за допомогою підходу Неймана-Моргенштерна.

Суть даного методу полягає в отриманні числових оцінок альтернатив за допомогою так званих імовірнісних сумішей [11; 12]. Основу методу становить припущення, згідно з яким експерт для будь-якої альтернативи a_j менш переважної, ніж a_i , але більш переважної, ніж a_l , може вказати число a_p ($0 \leq p \leq 1$) таке, що альтернатива a_j еквівалентна змішаній альтернативі (ймовірнісної суміші) $[pa_i, (1-p)a_l]$.

Суть змішаної альтернативи полягає в тому, що альтернатива a_i вибирається з ймовірністю p , в той час коли альтернатива a_l з ймовірністю $(1-p)$. Очевидно, що коли p досить близько до 1, то альтернатива a_j є гіршою, ніж змішана альтернатива $[pa_i, (1-p)a_l]$.

Водночас розглядається система припущень (аксіом) про властивості змішаних і незмішаних альтернатив. До числа таких припущень відносяться аксіома про зв'язність і транзитивність відношення переваги альтернатив, аксіома про те, що змішана альтернатива $[pa_i, (1-p)a_l]$ краща ніж $[p'a_i, (1-p')a_l]$, якщо $p > p'$ та ін.

Якщо зазначена система переваг виконується, то для кожної зі сукупності основних альтернатив a_1, a_2, \dots, a_N визначаються числа x_1, x_2, \dots, x_N , що характеризують чисельну оцінку змішаних альтернатив.

Чисельна оцінка змішаної альтернативи $[p_1a_1, \dots, p_Na_N]$ дорівнює $p_1x_1 + \dots + p_Nx_N$. Змішана альтернатива $[p_1a_1, p_2a_2, \dots, p_Na_N]$ переважніша за змішану альтернативу $[p'_1a_1, p'_2a_2, \dots, p'_Na_N]$, якщо $p_1x_1 + p_2x_2 + \dots + p_Nx_N > p'_1x_1 + \dots + p'_Nx_N$.

Таким чином, встановлюється існування функції корисності $x_1p_1 + \dots + x_Np_N$, значення якої характеризує ступінь перевагу будь-якої змішаної альтернативи, зокрема і незмішаної. Більш переважна та змішана альтернатива, для якої значення функції корисності більше.

Результати розрахунків наведені у Таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінки ранжування сугестивних методів, отримані за допомогою підходу Неймана-Моргенштерна

Засоби Інтернет-комунікації	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅	M ₆	M ₇	M ₈	M ₉	M ₁₀
Електронна пошта	0,02	0,23	0,03	0,21	0,19	0,11	0,1	0,06	0,04	0,01
Мережеве теле- та радіомовлення	0,14	0,03	0,11	0,05	0,12	0,09	0,01	0,16	0,22	0,07
Електронні видання	0,15	0,12	0,09	0,14	0,01	0,06	0,05	0,28	0,02	0,08
Спеціальні мережеві сайти	0,25	0,21	0,13	0,06	0,02	0,07	0,17	0,03	0,01	0,05
Боти	0,09	0,13	0,11	0,05	0,27	0,12	0,1	0,04	0,07	0,02
Чат	0,13	0,11	0,09	0,18	0,085	0,1	0,16	0,055	0,075	0,015
Онлайн-форуми	0,13	0,16	0,05	0,04	0,08	0,22	0,03	0,26	0,02	0,01
Іміджборд	0,07	0,09	0,1	0,15	0,13	0,05	0,18	0,04	0,17	0,02
Блоги	0,16	0,14	0,6	0,11	0,15	0,02	0,04	0,19	0,01	0,12
Смартмоб	0,17	0,07	0,21	0,08	0,14	0,12	0,1	0,04	0,05	0,02

Комп’ютерні ігри	0,09	0,12	0,11	0,16	0,04	0,03	0,1	0,15	0,06	0,14
Психотронна зброя	0,08	0,07	0,2	0,01	0,17	0,11	0,14	0,02	0,16	0,04
Соціальні мережі	0,21	0,15	0,08	0,11	0,01	0,25	0,1	0,02	0,04	0,03

Ранжування сугестивних методів за допомогою підходу Фішберна. Метод оцінки пріоритетності показників Фішберна відноситься до сукупності системних методів ранжування [2]. Алгоритм реалізації методу наступний:

- крок 1. Особа, яка приймає рішення (ОПР), ранжує окремі методи маніпуляції свідомістю в порядку їх важливості, тобто застосовується порядкова шкала пріоритетності;
- крок 2. Для кожної з наведених вище Інтернет-технологій коефіцієнти пріоритетності показників B_k розраховуються за формулою:

$$B_k = \frac{2(K+1-l_k)}{K(K+1)},$$

де K – кількість методів сугестивного впливу для Інтернет-технології маніпулювання свідомістю; l_k – номер (ранг) k -го методу сугестивного впливу в порядку його важливості. При цьому виконується умова нормування:

$$\sum_{i=1}^K B_k = 1$$

Результати розрахунків наведені у Таблиці 3.

Таблиця 3

Оцінки ранжування сугестивних методів, отримані за допомогою підходу Фішберна

Засоби Інтернет-комунікацій	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅	M ₆	M ₇	M ₈	M ₉	M ₁₀
Електронна пошта	0,055	0,182	0,145	0,091	0,164	0,127	0,018	0,109	0,036	0,073
Мережеве теле- та радіомовлення	0,145	0,036	0,109	0,055	0,127	0,091	0,018	0,164	0,182	0,073
Електронні видання	0,073	0,127	0,109	0,182	0,055	0,018	0,091	0,164	0,036	0,145
Спеціальні мережеві сайти	0,182	0,164	0,127	0,091	0,036	0,109	0,145	0,055	0,018	0,073
Боти	0,091	0,164	0,127	0,055	0,182	0,145	0,109	0,036	0,073	0,018
Чат	0,145	0,127	0,091	0,182	0,073	0,109	0,164	0,036	0,055	0,018
Онлайн-форуми	0,127	0,145	0,091	0,073	0,109	0,164	0,055	0,182	0,036	0,018
Іміджборд	0,073	0,091	0,109	0,145	0,127	0,055	0,182	0,018	0,164	0,036
Блоги	0,164	0,127	0,073	0,091	0,145	0,036	0,055	0,182	0,018	0,109
Смартмоб	0,164	0,073	0,182	0,091	0,145	0,127	0,109	0,036	0,055	0,018
Комп’ютерні ігри	0,073	0,127	0,109	0,182	0,055	0,018	0,091	0,164	0,036	0,145
Психотронна зброя	0,091	0,073	0,182	0,109	0,164	0,018	0,127	0,036	0,145	0,055
Соціальні мережі	0,164	0,145	0,091	0,127	0,018	0,182	0,109	0,036	0,073	0,055

Яким методом кількісної оцінки пріоритетів різних способів маніпулювання свідомістю користуватися – загалом залежить від навику і звички. Всі розглянуті методи можна застосовувати для вирішення зазначеної задачі. Однак оцінки пріоритетів відрізняються не тільки величиною, але й кількістю математичних операцій їх розрахунку. Тому для оцінки ефективності застосування кожного методу сугестії розглянемо результати їх застосування для оцінки пріоритетів.

Метод “ствердження”. Є видом психологічного впливу, що здійснюється через електронні засоби масової комунікації у спосіб ведення пропаганди. Як показують розрахунки, метод “ствердження” є найбільш ефективним для наступних Інтернет-ресурсів: *спеціальні мережеві сайти, електронні видання, блоги, смартмоби, соціальні мережі, мережеве теле- та радіомовлення, чати, онлайн форуми.* Очевидно, що метод маніпулювання свідомістю становить найбільшу загрозу як засіб утвердження в суспільстві певних цінностей (оцінку пріоритетів див. Рис. 1).

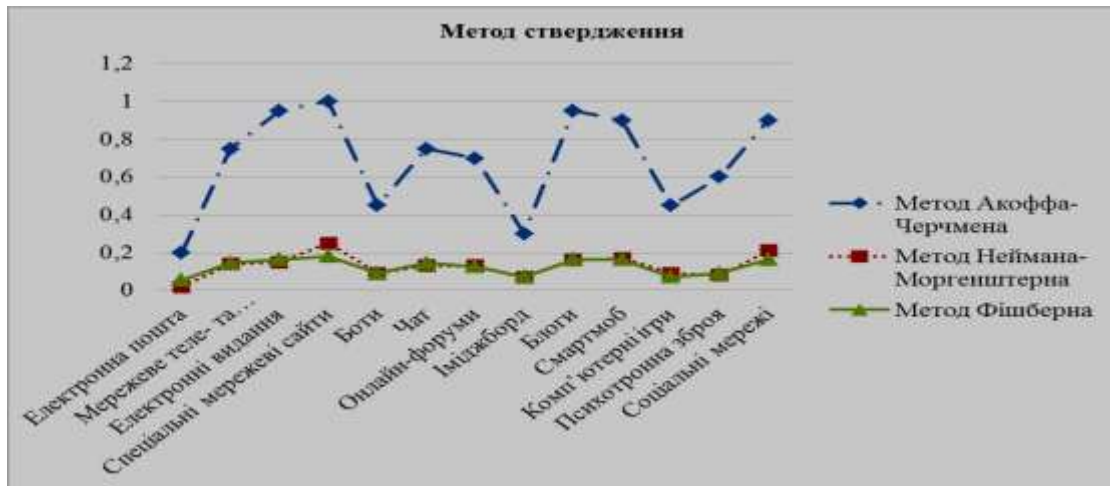

Рис. 1. Оцінки пріоритетів для методу “ствердження”.

Метод “дезінформація”. Ми розглядаємо дезінформацію як обман, спосіб психологічного впливу на людину, в основі якого є надання інформації, що вводить її в оману щодо правдивого стану справ. Як показали розрахунки, метод “дезінформація” – досить грубий, але ефективний прийом маніпулювання масовою свідомістю. Сила його в тому, що він опирається на такі Інтернет-ресурси, як: *електронна пошта, боти, спеціальні мережеві сайти, соціальні мережі, онлайн-форуми, чати, електронні видання, блоги комп'ютерні ігри.* Враховуючи, що заходи з дезінформування здійснюються за єдиним задумом з ретельним узгодженням пропорцій правди і брехні (при максимальному використанні правдоподібної інформації), з обов'язковим викривленням істинних намірів, цілей і завдань, то його можна сміливо розглядати як один з основних інструментів маніпуляції свідомістю (оцінку пріоритетів див. Рис. 2).

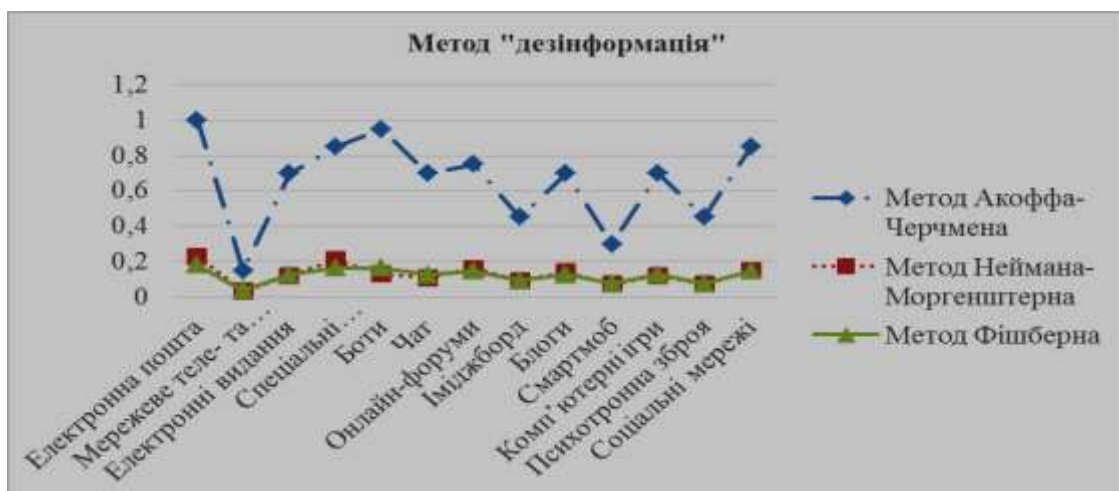

Рис. 2. Оцінки пріоритетів для методу “дезінформація”.

Метод “фокусу на емоції”. Розглядають як спосіб створення у широкої аудиторії певного настрою з одночасною передачею їй пропагандистської інформації. Він дозволяє перехопити емоційну сферу людини за рахунок зняття психологічного захисту, яку вона вибудовує на розумовому рівні, свідомо намагаючись захиститися від пропагандистського “промивання” мозку. Таким чином, метод “фокусу на емоції”, поєднуючи телевізійні, телефонні, комп’ютерні та інші лінії зв’язку, соціальні мережі, призводить до пробудження у об’єкта впливу намірів, що змінюють його бажання, настрої, поведінку, погляди тощо.

Метод “фокусу на емоції” найбільш ефективний для таких Інтернет-ресурсів, як: *смартмоб, психотронна зброя, електронна пошта, боти.* Якщо вважати, що пропагандистський вплив на людину відбувається на емоційному рівні, поза її свідомим контролем, і при цьому ніякі раціональні контраргументи не спрацьовують, то даний метод можна віднести до числа найбільш простих і ефективних технологій маніпуляції свідомістю (оцінку пріоритетів див. Рис. 3).

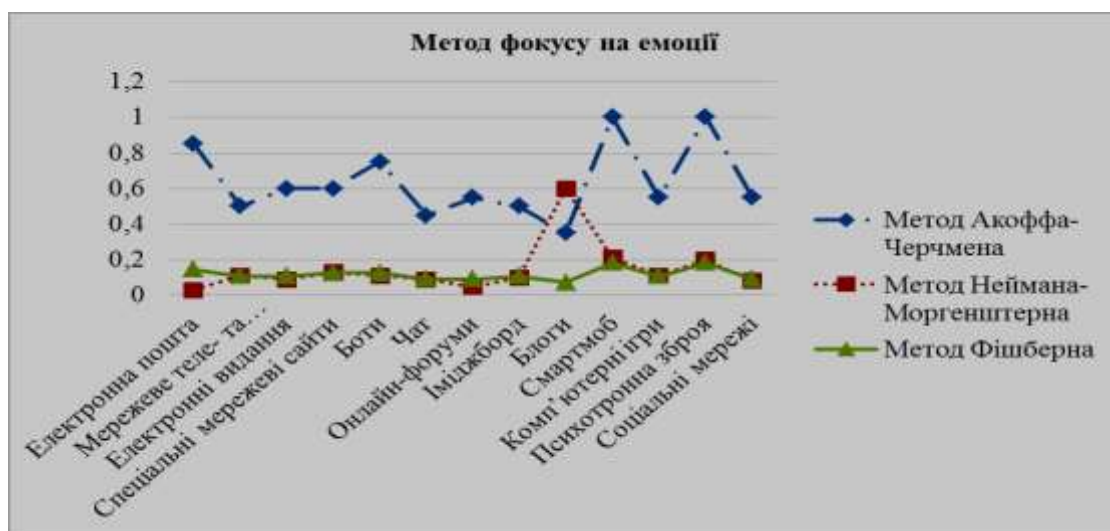

Рис. 3. Оцінки пріоритетів для методу “фокусу на емоції”.

Метод “використання стереотипів”. Використання технологій інформаційно-психологічного впливу для маніпулювання громадською думкою – поширене у світі явище. До числа таких технологій відноситься метод “використання стереотипів”, теоретичні засади якого становить концепція спрощення. Цю концепцію виснував ще на початку ХХ століття відомий американський політичний оглядач В. Ліппман. Він вважав, що процес сприйняття – це приєднання ще невідомого явища до вже існуючого у свідомості стереотипу. Тому преса має стандартизувати те, про що повідомляє, до зрозумілих стереотипів і усталених думок. У свою чергу спрощення тісно пов’язане зі створенням стереотипів. Текст стає доступним тоді, коли його зміст тільки підтверджує усталені в суспільстві стереотипи. Створивши ж сенсацію, можна замовчати багато важливих деталей та навіть подати недостовірну інформацію.

За цим правилом лежить психологічне твердження, що людина підсвідомо тяжіє до простих пояснень складних проблем. Тому нині серед Інтернет-технологій психологічного впливу на людину, що ґрунтуються на методі “використання стереотипів”, найбільш популярними є наступні: *чати, комп’ютерні ігри, електронні видання, іміджборди, психотронна зброя, соціальні мережі.* Частіше за все головним

методом закріплення потрібних стереотипів у свідомості людини вони обирають повторення (оцінку пріоритетів див. Рис. 4).

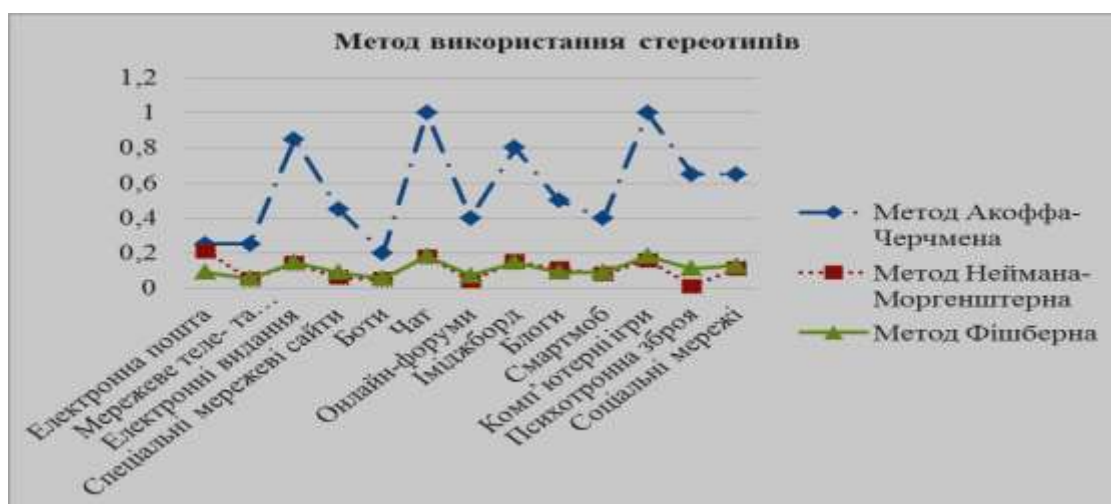

Рис. 4. Оцінки пріоритетів для методу “використання стереотипів”.

Метод “повтору інформації”. Одним з найефективніших способів пропаганди є безустанне повторення одних і тих самих тверджень, щоб до них звикли і стали сприймати не розумом, а на віру. Тому традиційні ЗМІ часто використовували повтори в повідомленнях новин, де в кожному наступному випуску найбільш значуща інформація повторювалася без будь-яких коригувань або змін.

Нині метод “повтору інформації” поширився й на електронні ЗМІ. Серед них найбільш ефективними є боти, електронна пошта, психотронна зброя, блоги, смартмоби, онлайн-форуми, іміджборди, мережеве теле- та радіомовлення. Вони досконало оволоділи технікою “повтору”, часто вживаючи різні гасла та ключові слова. При цьому, повторення засвоюються людьми як очевидні, що не потребують доказів (оцінку пріоритетів див. Рис. 5).

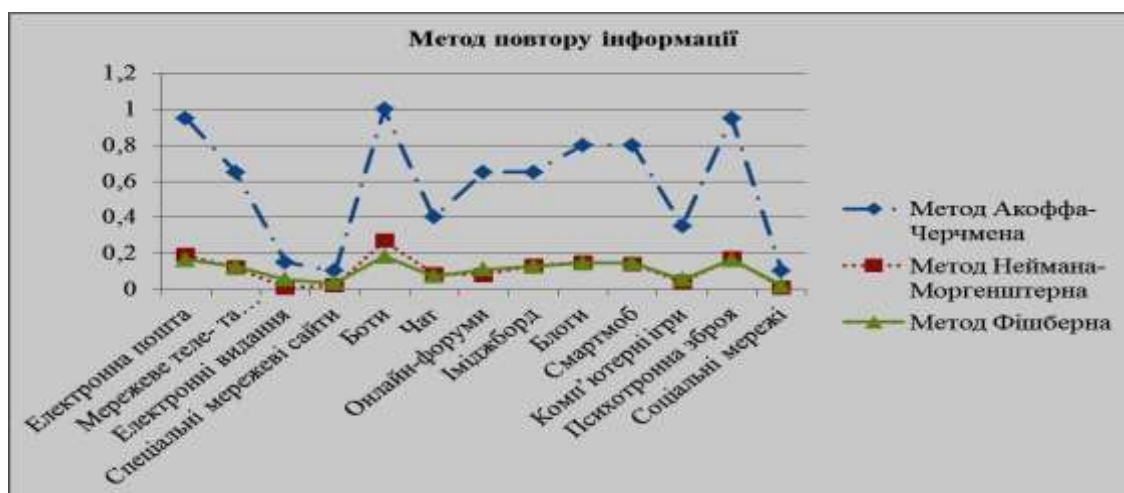

Рис. 5. Оцінки пріоритетів для методу “повтору інформації”.

Метод “міфів”. Основою будь-якого маніпулювання масовою свідомістю є соціальний міф – твердження чи ідеї, які сприймаються переважно на віру, без будь-якого критичного осмислення [5; 15]. Метод “міфів”, узагалі як усяке маніпулювання, тісно пов’язаний із цілеспрямованим перекручуванням інформації, що передбачає використання

багатого арсеналу конкретних методів впливу на свідомість людей. Подібне її перетворення є потужним інструментом при створенні маніпулятивних технологій.

Нині для укорінення соціальних міфів серед Інтернет-технологій маніпулювання найбільш поширеними є: *соціальні мережі, онлайн-форуми, боти, смартмоб, електронна пошта* (оцінку пріоритетів див. Рис. 6).

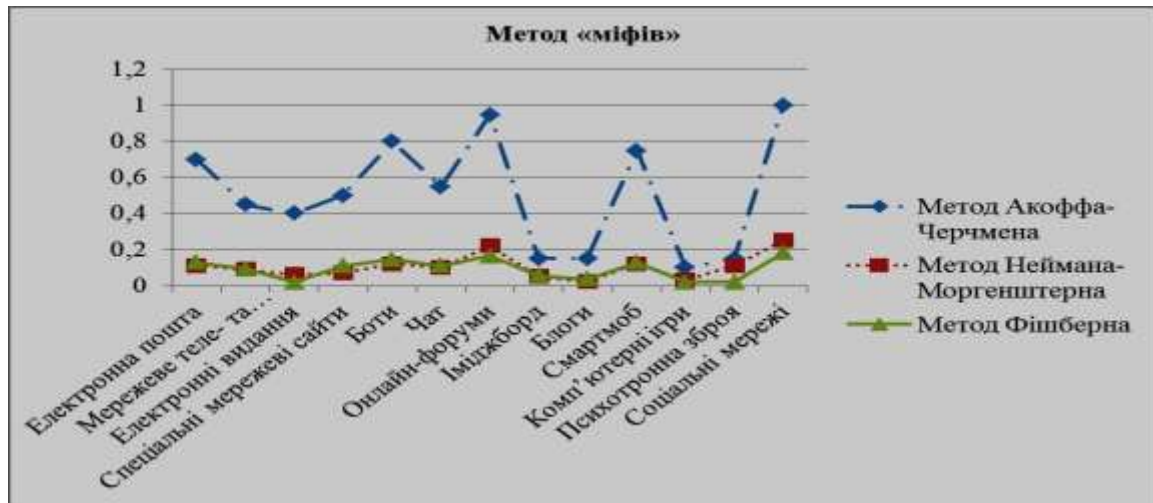

Рис. 6. Оцінки пріоритетів для методу «міфів».

Метод «створення проблем». Через ускладнення соціально-економічних і соціально-політичних відносин, посилення протиріч у суспільстві людині дедалі складніше стає розібратися у тому, що коїться довкола. Метод «створення проблем» є ефективним інструментом маніпуляції людською свідомістю, в першу чергу, з боку влади [5; 7]. Цей метод також називається «проблема – реакція – рішення»: створюється проблема, що викликає необхідну реакцію і дозволяє впровадити рішення, які в іншій ситуації викликали би супротив (наприклад – криваві теракти, як рушій для прийняття законів, що підсилюють «безпеку», а по суті діють на обмеження звичайних громадян).

Особливо сильно ефект «проблема – реакція – рішення» проявляє себе для таких Інтернет-ресурсів, як: *іміджборд, психотронна зброя, чати, спеціальні мережеві сайти* (оцінку пріоритетів див. Рис. 7).

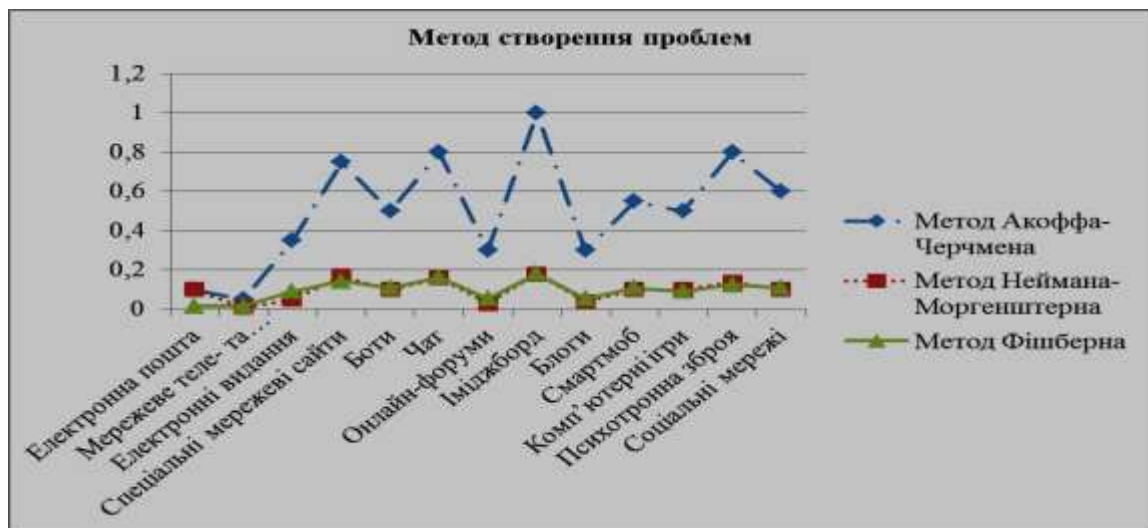

Рис. 7. Оцінки пріоритетів для методу «створення проблем».

Метод “закидання брудом”. Політичне маніпулювання – приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх діяти (або лишатися бездіяльними) всупереч особистим інтересам [7; 13; 15]. Як зазначалося, метод “закидання брудом” полягає в підборі таких епітетів і такої лексики, що дають предмету розмови жорстко негативну етичну оцінку. Цей метод зараховується до числа найгрубіших пропагандистських прийомів, проте частіше від інших використовується в сучасній політично-інформаційній боротьбі. За допомогою цього методу образ “клієнта” перетворюється на суцільне “втілення зла” і під таким соусом визріває в масовій свідомості. Метод “закидання брудом” найбільш ефективний для таких Інтернет-ресурсів, як: *електронні видання, онлайн-форуми, блоги, мережеве теле- та радіомовлення, комп’ютерні ігри* (оцінку пріоритетів див. Рис. 8).

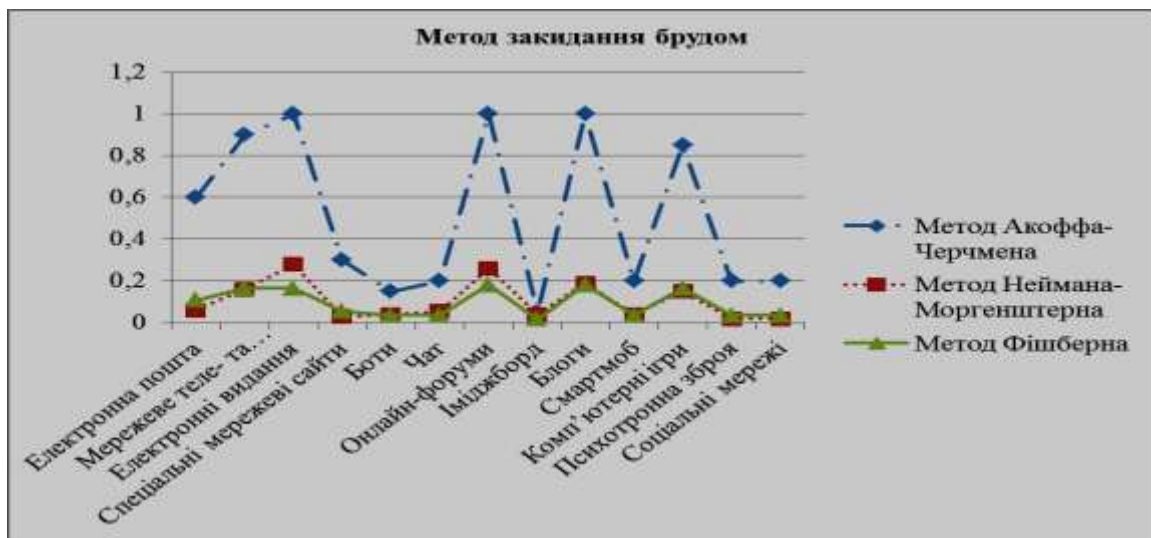

Рис. 8. Оцінки пріоритетів для методу “закидання брудом”.

Метод “відволікання уваги”. Застосовується для того, щоб відвернути увагу аудиторії від важливої, але не вигідної маніпуляторам інформації за допомогою подання іншої інформації в максимально сенсаційній формі. Так, до прикладу, для відволікання уваги російської громадськості від злочинів РФ на території Донбасу, анексії Криму та усвідомлення масштабів наслідків, з якими росіянам доведеться зіткнутися, глава

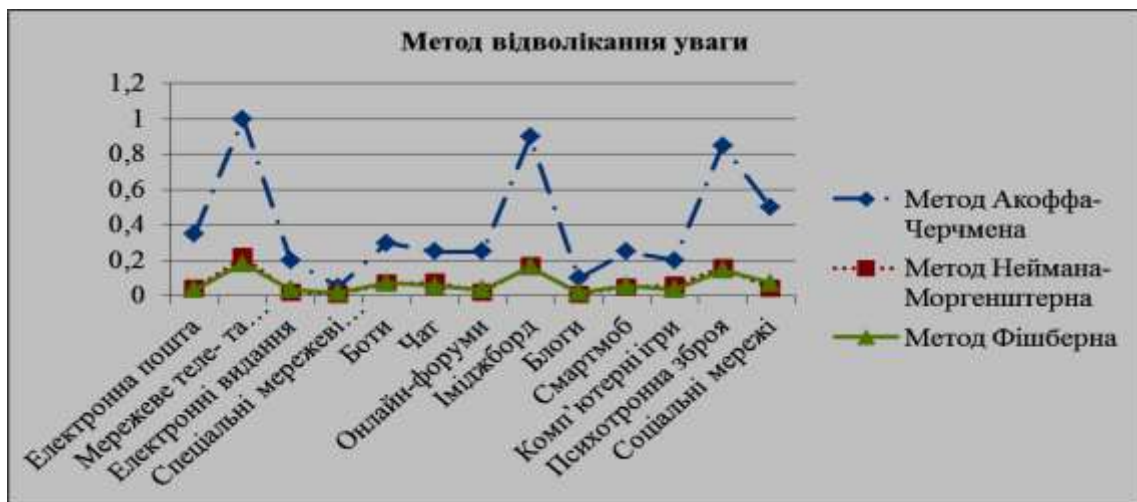

Рис. 9. Оцінки пріоритетів для методу “відволікання уваги”.

Слідчого комітету РФ Олександр Бастрикін своєю сенсаційною заявою про те, що Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк “воював” у 1990-х в Чечні, скористався цим улюбленим методом кремлівських пропагандистів, створивши у такий спосіб відволікаючу емоційну доміную у російському суспільстві.

Згідно з розрахунками, метод відволікання уваги найбільш ефективний для таких Інтернет-ресурсів, як: *мережеве теле- та радіомовлення, іміджборд, психотронна зброя*. Це підтверджує той факт, що нині мас-медіа, в тому числі й електронні, є провідним чинником політичної соціалізації мас, що формують громадську думку щодо найважливіших політичних проблем (оцінку пріоритетів див. Рис. 9).

Метод “історичних аналогій”. Грецьким словом “аналогія” позначається подібність предметів та явищ в будь-яких властивостях. Широке використання методу “історичних аналогій” для маніпулювання свідомістю впливає з універсальних фундаментальних принципів буття. Як зазначають фахівці, метод “історичних аналогій” вельми вигідний у багатьох аспектах. По-перше, пропагандист отримує змогу підлетитися до аудиторії, апелюючи до її ерудованості. По-друге, в історії й справді можна підібрати приклади чи не на всі випадки життя. Цей метод до того ж допомагає в конструюванні “історичних” метафор, котрі програмують об'єкт впливу, а також і потрібних “історичних міфів”, що використовуються в стратегічній перспективі [5; 7; 15].

Нині метод “історичних аналогій” найбільш ефективний для таких Інтернет-ресурсів, як: *комп'ютерні ігри* (оцінку пріоритетів див. Рис. 10).

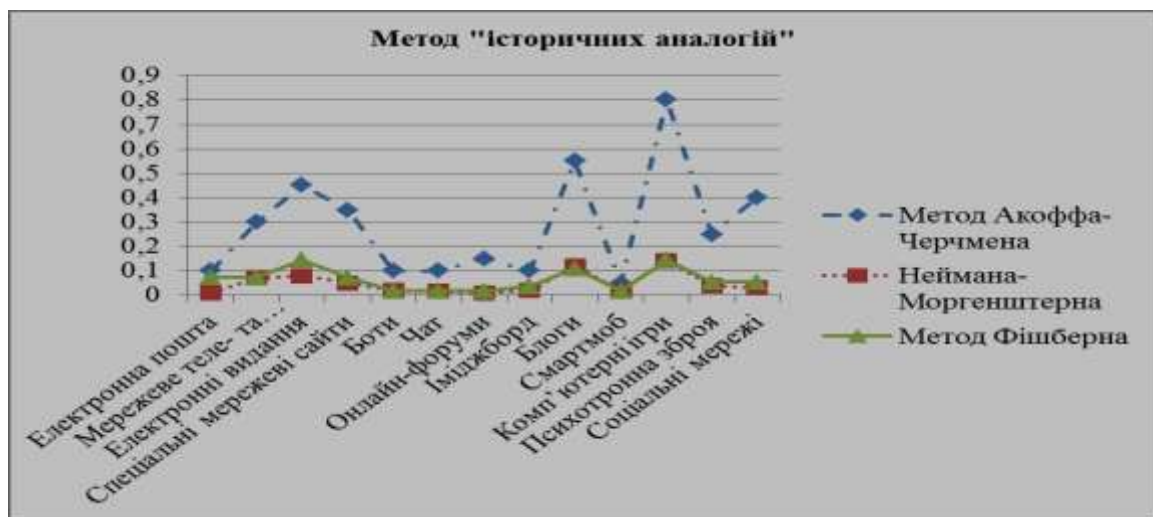

Рис. 10. Оцінки пріоритетів для методу “історичних аналогій”.

Розуміння сутності, способів використання методу аналогій є важливим фактором протидії сугестивним впливам.

Висновки.

Сучасний розвиток науки й техніки набув такого масштабу, коли створена реальна можливість масового поширення новітніх технологій, що дають змогу застосовувати засоби прямого й опосередкованого впливу на нервову систему та психіку для деструктивного впливу на великі групи людей. Унаслідок чого постала значна соціальна загроза застосування Інтернет-технологій для штучної зміни поведінкової реакції людини, її психічного стану і здоров'я, включаючи штучне вироблення психічної залежності. Як показали дослідження серед сучасних методів маніпуляції свідомістю найбільш актуальними є наступні: метод “ствердження”, метод “дезінформація”, метод “фокусу на емоції”, метод “використання стереотипів”, метод “повтору інформації”,

метод “міфів”, метод “створення проблем”, метод “закидання брудом”, метод “відволікання уваги”, метод “історичних аналогій”.

Сугестія може бути змодельована й одночасно досліджена в рамках багатьох наукових дисциплін, що вкрай ускладнює її дослідження. Першим кроком для побудови її математичної моделі можна розглядати системну процедуру ранжування як спосіб оцінки об’єктів у порядковій шкалі, коли кожному з них приписується місце в послідовності об’єктів. Через такий характер сугестії з типом шкали тісно пов’язані способи обробки і представлення результатів вимірювань. Адекватними методами, що стосуються оцінки пріоритетності негативного впливу на свідомість людини, можуть слугувати методи Акоффа-Черчмена, Неймана-Моргенштерна та метод Фішберна.

Розглянуті методи експертних оцінок мають різні якості, але призводять у загальному випадку до близьких результатів. Практика застосування цих методів показала, що найбільш ефективно їх комплексне застосування для вирішення однієї і тієї самої проблеми. Порівняльний аналіз результатів підвищує обґрунтованість сформульованих висновків. При цьому слід враховувати, що методом, який вимагає мінімальних витрат, є метод Фішберна, а найбільш трудомістким – метод послідовного порівняння (Черчмена – Акоффа).

Доцільність використання цих методів зумовлена також тим, що коефіцієнти пріоритетності сугестивного впливу можна використовувати для визначення загального показника інформаційно-психологічної безпеки людини, пов’язаного з кожною окремою інтернет-технологією маніпулювання.

Використана література

1. Бешелев С.Д. Математико-статистические методы экспертных оценок / С.Д. Бешелев, Гурвич Ф.М. – М. : Статистика, 1980. – 263 с.
2. Вдовин В.М. Теория систем и системный анализ / В.М. Вдовин, Л.Е. Суркова, В.А. Валентинов. – М. : ИТК “Дашков и К⁰”, 2014. – 644 с.
3. Волкова В.Н. Теория систем : учебное пособие / В.Н. Волкова, А.А. Денисов. – М. : “Высшая школа”, 2006. – 511 с.
4. Гнатієнко Г.М. Експертні технології прийняття рішень / Г.М. Гнатієнко, В.Є. Снитюк. – К. : ТОВ “Маклаут”, 2008, - 444 с.
5. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л. Доценко. – СПб. : Речь, 2003. 304 с.
6. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підруч. / [В.В. Остроухов, В.М. Петрик, А.А. Штоквиш та ін.] ; за заг. ред. Є.Д. Скулиша. – К. : КНТ, 2010. – 776 с.
7. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г. Кара-Мурза. – М. : Алгоритм, 2004. – 528 с.
8. Куалман Э. Безопасная Сеть. Правила сохранения репутации в эпоху социальных медиа и тотальной публичности / Э. Куалман. – М. : Альпина Паблишер, 2017. – 214 с.
9. Качинська К.А. Інформаційно-психологічна безпека : система підтримки прийняття рішень в умовах сугестивного ризику : зб. наукових праць. XIV Міжнародна науково-практична конференція [“Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях”], (Київ, 5 – 9 жовтня 2015 р.). – К., 2015.
10. Качинська К.А. Інтернет-технології маніпулювання свідомістю особи, суспільства та держави : зб. наукових праць. XV Міжнародна науково-практична конференція [“Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях”], (Київ, 3 – 6 жовтня 2016 р.). – К., 2016.
11. Литвак Б.Г. Экспертная информация : методы получения и анализа / Б.Г. Литвак. – М. : Радио и связь, 1982. – 184 с.

12. Миркин Б.Г. Анализ качественных признаков : математические модели и методы / Б.Г. Миркин. – М. : Статистика, 1976. – 166 с.

13. Морозов Е. Интернет как иллюзия. Обратная сторона сети / Е. Морозов. – М : Изд-во АСТ, 2014 . – 528 с.

14. Перегудов Ф.И. Введение в системный анализ / Ф.И. Перегудов, Ф.П. Тарасенко. – М. : Высшая школа, 1989, 367 с.

15. Почепцов Г. Информационные войны. Новый инструмент политики / Г. Почепцов. – М. : Алгоритм, 2015. – 256 с.

16. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб / [В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк, Л.Ф. Компанцева, Є.Д. Скулиш. О.Д. Бойко. В.В. Остроухов] ; за заг. ред. Є.Д. Скулиша. – К. : Наук. вид. НА СБ України, 2010. – 248 с.

~~~~~ * * * ~~~~~
